

TÜRK KÜLTÜR VE DİLİNİN FARS KÜLTÜR VE DİLİYLE ETKİLEŞİMİ

Elnaz MALEKİ*

ÖZET

Dil ve onun kültür bütünlüğündeki etkisi yaklaşık 100 yıldan beri bir olgu olarak İran'da farklı açılardan tartışılmaktadır. Dil ve kültür arasında bir etkileşim var olduğundan, maddi ve manevi boyutlarda dilsel kavramların ortaya çıkması, toplumun kültürünü de değiştirmektedir. Bu değişim, bütünlük ve birlik içinde oluşan kültürel kimlikte, dilin çok önemli bir öge olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı durumlarda, kültürel kimliğin oluşumunda, dil birliğine vurgu yapılarak, diğer milletlerin etnik dilleri bozulur ve bir anlamda etnik diller katledilir. Başka bir açıdan, bu olgu, bulunduğu toplumun kültürel ve etnik kimliğini tarih boyunca çeşitli olayları dikkate alarak yeniden yapılandırıp etnik ve kültür etkileşimini dikkate alır.

Bu arada, yüzyıllar boyu birlikte ve birbirlerinin yanında yaşayan Türk ve Fars gibi iki komşu etnik, kültürel ve sosyal açıdan birbirleriyle yakın ve kaçınılmaz etkileşimde bulunmuşlar. Bu iki milletin kültür, gelenek ve görenek, terimler, atasözleri, deyimler, hikâyeler, kelimeler ve hatta simaları bile birbirinden etkilenmiştir ve birbirine benzemektedir. Şüphesiz Türkçe ve Farsçada yazılan tarihi kitaplar, ansiklopediler ve sözlüklere baktığımızda, bu iki kültür ve dilin birbirinden sayısız bir şekilde etkilendiği dikkat çekmektedir. Bu açıdan, bu makalede önce hâkim bir etniğin dil ve kültürünün başka bir etniğin dil ve kültürüne nasıl etki ettiğini incelenmektedir. Daha sonra da Türk ve Fars kültür ve dilinin birbirinden nasıl etkilendiği incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dil, Etnik Kimlik, Dil Sosyolojisi, İnsani Dil, Kültür.

INTERACTION OF THE TURKISH CULTURE AND LANGUAGE WITH PERSIAN CULTURE AND LANGUAGE

ABSTRACT

Language and its effect in the cultural integrity have been discussed from different angles as a phenomenon for about 100 years. Since there is an interaction between language and culture, the emergence of linguistic concepts

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

in the material and spirituals changes the culture of the society. This change puts forward that the language is a very important element in cultural identity occurring within a unity and integrity. In some cases, in the formation of the cultural identity by emphasizing unity of language, ethnic languages of the other nations break down and in a sense, ethnic language slaughter. From another aspect, this phenomenon that reconstructs by taking into account cultural and ethnic identity of the community throughout the history considers interaction of ethnicity and culture.

Meanwhile, for centuries two neighbours such as Turk and Persian living together and next to each other have been interacted closely and inevitably each other cultural and social aspects. Culture, tradition and customs, terms, proverbs, idioms, stories, words, and even their faces have been influenced and similar each other of these both nations. No doubt, it is remarkable that both of these cultures and languages have been influenced each other when we look for books, dictionaries, and encyclopaedias written in Turkish and Persian. Accordingly, in this article first of all it has been examined how the dominant language and culture impacts another language and culture of ethnicity. Then, it is studied carefully how Turkish and Persian culture and language have been influenced each other.

Key words: Language, Ethnic Identity, Sociology of Language, Human Language (Language As/In Communication), Culture

GİRİŞ

Dil ve kültür karşılıklı etkileşim içindedir. Kültür, belirli bir toplum üyeleri için önemli olan ve o kültürde özel bir isme veya ulusal ve genel isme sahip olan öğeler aracılığıyla dile etki etmektedir. Bir kültür için dilde belirlenen isimler çok önemlidir. Bir kültürde, bir öğe için birden fazla isim bulunabilir, bu da o dili konuşan bireyler arasındaki duygu ve düşünce bakımından farklılıkları ortaya koymaktadır.

Dil de kültürü etkilemektedir. Dil aslında kültürel süreçleri yansıtmaktan ziyade, kültüre süreçleri kalıplaştırır. Dil aynı zamanda bir toplumun kültürünü de yansıtmaktadır. Çünkü insanlar onlar için önemli olan bireyler ve uyarıcılar karşısında tepki gösterir. Ancak bazı düşünürler, dilin kültürün kalıplaşmasını sağladığını savunmaktalar (Asgari Khangahi, 1999: 31).

Bir dilde yabancı sözcüklerin varlığı, kaynak dilde ortaya çıkan düşünce, medeniyet, kültür, ahlak, iyilik, kötülük, insanlık veya ziddinin ispatı ve amaç dilde o yabancı kelimenin güç, güzellik, çekim, açıklık, yokluk, boşluk veya içi ve dış etkisinin göstergesidir. Türk düşünce, kültür ve dilinin etkisi farklı boyut, nicelik ve niteliklerde, Asya ve Avrupa'nın çeşitli dil ve milletlerinde görünmektedir. Bu nedenle, bu makalede dil ve kültürün etkileşiminin yanı sıra, son yıllarda gelişen ve İran dilini sadece Farsça olarak kabul edip bu mantıksız

ve anti kültürel varsayımla diğer dilleri yabancı diye tanımlayan bakış açısını da incelenmektedir (Bateni, 2000:45).

Makalenin bir bölümünde, dil antropoloji ve etnoloji açısından, kültür ve toplum oluşum ve gelişiminde teknik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda dilbilimci, kendi incelemeler ve araştırmalarında dilbilimini, Betimsel dilbilimi, hâlihazırda toplumda konuşulan dil; Tarihsel dilbilimi, dildeki değişimler ve gelişimler, dildeki bölünmeler, diller arasındaki akrabalık bağları; Sosyal dilbilimi, dil ile toplumdaki sosyal ilişkiler arasındaki bağlar, olmak üzere farklı açılardan incelemektedir.

Türkçe ile ilgili en önemli konulardan biri, bu dilin diğer dillerdeki varlık ve etkisidir. Her şeyden önce Türkçenin diğer dillerde nasıl ve neden varlığı ve bu dilleri nasıl derinden etkilediği incelenmelidir.

Bu nasıl ve nedenleri anlamak için, ilk önce Türkçenin yapı, formül, kural, fiiller, tip, sistem, fenotip, Jenotip, morfoloji, fonetik ve diğer güç ve içsel özelliklerini, daha sonra da Türkler ve Türkçenin coğrafyasal, tarihsel, bilimsel, akılsal, medeni, kültürel, inançsal, düşünsel vb. faktörlerini incelemek doğrudur (Teradigel, 2001: 58).

Bir diğer adım ise, Türkçenin farklı şive ve ağızlarında araştırmalar yapmak, gramer ve kök bilimi üzerine Türkçenin özellikleri hakkında kitaplar yazmak, Türkçenin diğer diller ve kültürlerle etkileşimini incelemek, Türkçedeki edebi yazıları diğer dillere tercüme etmek, bu dili dünya çapında ve bilimsel bir şekilde tanıtmak, ayrıca bilimsel yazıtları okuyup tercüme etmek ve bu yazıtları incelemek olabilir.

İRAN'DA DİLİN ÖNEM VE YERİ:

Dil çok eski bir olgudur. Dilin insan yaşamındaki yeri ise çok değerli ve önemlidir. İnsanın sosyal gelişimi sadece dil aracılığıyla aktarılır. Bu nedenle dili insan toplumundan çıkardığımızda sosyal döngü artık dönmez. İnsan toplumu, medeniyet ve kültür yok olur. Bu nedenle dil ve onun önemi çok açık bir gerçektir. Başka bir tanımla, dil birbiriyle bağlantılı ve ilişkili bir ağ sistemidir ve bir bütün olarak incelenmelidir. Kısaca dil, toplumun en temel yapılarından ve kültürün en önemli öğelerinden biridir. Bir toplumun kültürünü korumak, güçlendirmek ve yaymaktan bahsedildiğinde, dil de bu yapının içinde önemli bir öğe olarak dikkate alınmalıdır. Başka bir deyişle, kültür bir bağ gibi geçmişte yaşanan ve yaşanmakta olan kültürü birbirine bağlamaktadır (Bagheri, 1998: 41).

İnsani bilimlerde, özellikle de sosyal bilimlerde, dil kültürel bilime ulaşmada, bir teknik, sosyal ve kültürel araç olarak kullanılmaktadır. Bu sosyal olgu önemi, sosyalleşme ve belirli bir kültürü benimseme konularında da açık bir şekilde görünmektedir. Sosyoloji açısından bu sosyal olgu, farklı dil biçimlerini

dikkate alarak ve sosyal kıstasları göz önünde bulundurarak, üyeleri birbirleriyle bağlantılı ve etkileşim halinde olan ortak dil toplumunu incelemektedir.

Dil ve kültürün etkileşimi antropoloji açıdan da incelenmelidir. Bu bilim dalına göre, dil, kültür bilimini bir nesilden diğer nesillere aktaran bir arabulucu faktördür ve bu kültürel yöntem ve araç insan kültürünün düşünsel değişim ve gelişiminde çok önemlidir. Başka bir değişle, dil insanlar arasında bir irtibat ve ilişki aracıdır. Bu ilişki küçük çapta, üyeler arasında doğrudan ve dolaylı bir şekilde oluşan, sosyal ve sembolik etkilerdir. Geniş çapta ise, bir toplumun nesilleri arasında kültürel aktarım ve yayılmayı sağlayan insanoğlunun medeniyet, kültürel miras ve düşünceler sistemidir.

Sosyal ve kültürel bilim açısından baktığımızda “dil bir sosyal ve kültürel mirastır. Bu nedenle de insanın sosyal yaşamında en özel olgulardan biridir. Dil günlük yaşamın içine öyle girmiştir ki uyuma ve yemek yeme kadar çok gerekli ve önemlidir. Dilin önemini anlamak için bir insan topluluğunu dil olmadan düşünmek yeterli olacaktır. Dil insan topluluğundan alındığında kültür ve medeniyet de yok olacaktır. Dil önemli, kayda değer ve farklı açılardan incelenmeye değer bir olgudur” (Geranpaye, 1998: 110).

DİLİN KÜLTÜREL VE SOSYAL İŞLEVSELLİĞİ:

Bu bölümde dilin bir millet veya bir etniğin topluluk ve kültüründeki yerini anlamak için, dilin kültürel ve sosyal açıdan işlevselliği ve uygulanabilirliği incelenmektedir.

Dil ve Sosyal Alışveriş

Dil bir sosyal alışveriş aracıdır. Bu araç yardımıyla insanlar, deneyim, tecrübe, düşünce, alışkanlıklar, değerler ve sosyal normlarını küçük çapta (karşılıklı etkileşim) ve geniş çapta (kültürel aktarım) değiş tokuş yaparlar. Bu değiş tokuş da bir millet veya topluluğun kültürel ve sosyal medeniyetinin oluşumunun temelini oluşturur. Bu noktadan hareket ederek, dil öğrenmenin toplumda bir sosyal ve kültürel olgu olarak rolü vurgulanmalıdır (Nersisyan, 1998: 143).

Dil ve Sosyal İlişki

Kültürel ve sosyal araştırmalarda dil, toplumsal iletişimi sağlamada bir araç olarak ele alınmıştır. Aslında dil insani toplulukların en temel gereksinimlerindedir. Dil aracılığıyla toplum üyeleri kaçınılmaz bir şekilde birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunur ve birbirinin ihtiyaçlarını giderir. Bu beceri “insanoğlunun en önemli özelliklerinden biridir. ... Dil insanoğlunun en önemli ve en karmaşık kazançlarından biridir. Dil fiziki ihtiyaçlardan ruhsal arzulara kadar her türlü istek, arzu ve gereksinimi ifade etmek için kullanılır.

Dil aracılığıyla insanlar kültürü yaratıp deneyimleri kazanıp benzer davranış biçimlerini bir nesilden diğer nesillere aktarırlar” (Gennadan ve Ark., 1996: 97).

Dil bir toplum üyeleri arasında, bir çeşit ilişkiyi sembolize eden, ortak kültürel mirastır. Aslında kültürel unsurlar dil ve diğer sembolik ilişkiler veya işaretler yoluyla aktarılır. Dil insanların sahip oldukları ve topluluk içinde birbirleriyle ilişki kurmak için kullanabilecekleri en temel araçtır. Dil belirli bir söylemi belirli bir insan topluluğu içinde söylemeyi mümkün hale getiren bir sistemdir. Dil doğrudan görünebilir değil, ancak belirli sözel özellikleri vardır. Dil aracılığıyla kurulan sosyal ve sembolik ilişki sayesinde İnsan’ın geçmişi, bu günü ve geleceği birbiriyle ilişkilendirir ve bilgi ve tecrübeler toplanıp geçmişten bu güne ve bu günden de geleceğe yayılıp aktarılır. Bu yayıma ve aktarım yazılı ve sözel dil aracılığıyla yapılır.

Dilin yazılı ve sözel olma özelliği, kültürel birikimler için yeni imkânlar sunmakta ve bir toplumun hızlı değişim ve gelişimi için gerekli koşulları temin etmektedir. Buna dayanarak “insanlar 3 farklı şekil ve yöntemle birbirleriyle ilişki kurmaktadır. Birinci yöntem sözel dil kullanımınıdır. Sözel dil birbirine anlamlı bir şekilde bağlı olan anlamlar ve sesler grubudur. Sözel dil ilişkiler eğitimini kolaylaştırır. İkinci yöntem, yazı dilidir. Yazı dili konuşmanın şeklini kaydetmektir. Yazı dili kültürel mirası koruma olanağı sağlar. Üçüncü yöntem ise, vücut dilidir. Vücut dili genel halkın davranış tarzından alınmıştır. El, kol veya vücudun farklı bölgelerini hareket ettirerek veya yüz mimikleriyle ve kısaca işaretler yardımıyla kurulan ilişki anlamına gelmektedir” (Coen, 2003: 60).

Dilin sosyal etkileşim işlevselliğini, insani ilişkilerde bulmak mümkündür. Toplumdaki tüm bireyler, bir sürü alfabe, imalar ve işaretler olmak üzere anlaşılabilir semboller yardımıyla aralarında sosyal mesajları alıp verirler. Dil bu özelliği ve yapısı sayesinde, bir araç veya sosyal ilişki sembolü rolünü üstlenmektedir. Bu rolü konuşma dili olarak incelemek mümkündür.

Sosyal dilbilimciler ve sosyologlara göre, “konuşma dili bir grup sesleri kullanarak, çok farklı ve çeşitli semboller oluşturur. Bunlar yazılı dil sözcüklerinden oluşmaktadır ve yazılı olarak basıldığında, daha geniş biçimde yayılmaya başlar. Dil farklı kalıplara girebilir. Örneğin sahillerde ve gemilere haber vermek için kullanılan radyo veya telgraf işaretleri gibi.” (Guy Roche, 1991: 98).

DİL SOSYOLOJİSİ:

Dil ve Sosyoloji, birbirinden bağımsız iki farklı bilim dalı olarak birbirlerine etki etmekte ve birbirlerinden etkilenmektedir. Günümüzde sosyoloji alanında, Dil Sosyolojisi bölümü veya dilbilimi alanında Sosyal

Dilbilimi bölümü bu iki bilimin birbirlerine karşılıklı etkilerini incelemekteler. “Sosyoloji, dili toplum açısından incelemektedir. Bu açıdan, dil bireyin toplum ile ilişki kurmasına yardımcı olur. Dil sosyolojisi ise, dilin hangi zaman diliminde, nerede, ne amaçla, kimin yanında, hangi ses tonuyla ve bu gibi konuları incelemektedir. Ayrıca dilin, toplumun davranış biçimindeki ve bu dili anlayan halk arasındaki konumunu incelemektedir” (Bağiri, 1998: 59).

Bazıları bu bölüme “Dil ve Toplum” demekteler. Bu gruba göre, dil toplumda ilişki aracıdır ve bu araç sürekli bireyler arasında etkileşimi sağlamaktadır. Aslında bu gruba göre, dil toplumdaki sosyal ilişkilerin yansımasıdır.

Dil sosyolojisinde, dil topluluğunu dikkate almak çok önemlidir. Aslında dil, yaşadığı sosyal toplumun içinde, bir kurum veya bir davranış biçimi olarak incelenir. Bu bölümde dilin sosyal ve coğrafi açıdan uygulama alanı dikkate alınır.

Sosyal dilbilimciler ve dil sosyologları “ortak dil”, ilişki aracı” ve “insani toplum” gibi kıstaslar kullanarak dil toplumunu tanımlamaya çalışmışlar. Bloomfield’e göre “Dil topluluğu, konuşma yoluyla birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde olan bir grup insandan oluşmaktadır. Ona göre, insan bilişinin üstün faaliyetleri adlandırılan her şey, dilden kaynaklanmaktadır ve dile dayanmaktadır. Bu nedenle dil topluluğu, en temel sosyal gruptur. Diğer sosyal gruplar, tam olarak bu toplulukla oluşmasalar bile bir şekilde onunla ilişki içindeler. Bloomfield tanımında, daha çok ilişki kriteri üzerine vurgu yapmıştır. Ona göre, belirli bir dil topluluğunda, bireyler veya gruplar arasında, o toplumun içindeki sosyal sınıflardan kaynaklanan bazen çok küçük, bazen de büyük dil farklılıkları bulunmaktadır, ancak bu farklılıklar o dili konuşan bireylerin arasındaki ilişki kopukluğuna neden olmaz” (Moderresi, 1989: 18).

Dil sosyolojisinde, dil topluluğu sosyal ve kültürel açıdan incelenmeli ve bir topluma bağlı olan üyeler arasındaki dilin düzenli ve sürekli ilişkisine vurgu yapılır. Bu topluluk, düzenli, sürekli ve ilişkili dil sembollerine sahip üyelerden oluşmaktadır ve topluluktaki diğer küçük veya büyük kültürel ve etnik gruplar da, bu ortak özellikten (ortak dil) yararlanıp birbirleriyle sürekli ve düzenli ilişki içindeler. Buna dayanarak da ortak dil topluluğunu oluşturmaktalar. Bu ortak dil, topluluğun ortak ilke, norm ve kriterleri esasında tanımlanır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak, dil topluluğunu şöyle tanımlamak mümkündür: “bir grup insan, belirli bir coğrafyada sürekli yaşamak halindedir ve kültürel, sosyal, psikolojik ve tarihsel açıdan birbirlerine bağlıdır. Bu grup coğrafya ve iç toplumdaki değişik ve farklılıklara rağmen, birbirleriyle ilişkilerinde ortak dil kullanmakta ve bir dil topluluğunu oluşturmaktalar. Her dil topluluğu, bölgesel ve işsel farklılıklarına göre, bir veya birden çok konuşma topluluğuna ayrılabilir” (Moderresi, Aynı Kaynak: 23).

DİL VE KÜLTÜR, ANTROPOLOJİ AÇIDAN:

Dil antropoloji bilimiyle yakından ilgilidir. Sosyal bilimlerin bu bölümünde, dil, kültürün bir nesilden diğer nesillere aktarılmasını sağlayan, bir arabulucu olarak görev yapmaktadır. Başka bir deyişle, dil insanoğlunun fiziki gelişim sürecindeki, konuşabilme becerisinin göstergesidir. Antropoloji ilk başlarda sadece konuşma dilini dikkate almıştır. Bu anlamda, ilkel toplulukların dil yapılarını incelemek, bu bölümde önemli bir yere sahiptir. Bu konuda bir antropolog veya etnolog muhakkak bilgi sahibi olmalı ve bu dilleri bilmelidir. Çünkü ilkel diller uygun dil kurallarına sahip değildir, bu nedenle de sadece kayıt altına alınma, öğrenme ve benzeri yollarla incelenebilmekteler. Bu sayede kültürlerin maddi ve manevi gerçekleri hakkında bilgi toplamak mümkün olacaktır. Tüm bunları dikkate alarak, etnoloji ve antropoloji araştırmalarında, dilbilimini ne kadar önemli ve temel olduğunu görmek mümkündür (Ranjbar, 2001: 23).

Antik antropoloji açısından, dil bir toplumun kültürel ve teknik aracıdır. Bu araç ve teknik sayesinde bireyler birbirleriyle ilişki kurmakta ve toplumun sosyal ve kültürel gelişimini sağlamaktalar. Bu bilim dalına göre, bir toplumun dil özellikleri tanıyarak, sözel dilin en önemli ve bariz göstergelerinden olan dans ve benzeri ritmik hareketlerini de anlamak mümkündür. Bu hareketlerin arkasında, manevi kültür anlamları yatmaktadır ve bir antropolog, bölgesel ve yöresel dilleri öğrenerek bu hareketleri deşifre edebilir.

Bu bölümün önemsedığı bir diğer konu, dil gelişimidir. “Dil diğer kurumlar gibi, toplumun sosyal, ekonomik, siyasal ve inançsal gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkıp diğer araçların değişim ve gelişimiyle birlikte değişir ve gelişir. Dilin çerçevesi doğrultusunda yeni terimler ortaya çıkıp işlevsel oldukları sürece yaşamaya devam eder. Ancak işlevselliğini kaybettiğinde ortadan kalkar. Dildeki bu değişiklikler, günlük hayatta çok az hissedilir. Ancak, bir önceki neslin yazı, kitap ve gazetelerini günümüzdekilerle kıyasladığımızda, bu değişimi net bir şekilde görmek mümkündür. Toplumdaki meslekler ve ekonomik ve sosyal gereksinimler doğrultusunda ortaya çıkan sözcükler ve terimleri toplamak, etnolojinin konusu olan, toplumdaki araçlar, malzemeler ve bunların kullanımı hakkında bilgi toplamak açısından çok önemlidir. Bir dile yeni sözcüklerin girişi ve terimlerin değişimi, o dilin kuralları çerçevesinde olduğu ve gereksinimi karşıladığı sürece o dile zarar vermez, tam tersine dilin yaşadığının göstergesidir” (Ruholemini, 1996: 70).

Sosyal Şiveler

İnsan bilişsel dilbiliminde, sosyal şiveler de dikkate alınmalıdır. Bu şiveler, farklı etnik grupların sözcüklerin telaffuzundaki farklılığı göstermektedir. Bu

şiveler o kadar yakın ve anlaşılırdır ki resmi bir şive olarak kabul edilir. Şivelerin her biri aslında bir dildir. Farklı şiveler birbirleriyle irtibat kuramadıkları noktada birbirlerinden ayrılmışlar. Şiveler arasında irtibat kurulmamasının nedeni, psikolojik, konumsal, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Bu nedenle, bölgesel şiveleri tanımak ve öğrenmek, bu şiveleri konuşan kişilerle ilişki kurma ve bu toplumlara inceleme açısından çok önemlidir (Asgari Khangah, 1999: 33).

Bu gerçekten yola çıkarak, bir antropolog kültürel araştırmalarında, dil bilişsel yöntemleri kullanmalı ve uluslar arası fonetik alfabetini bilmelidir. Bu sayede bir şivede kullanılan terimler ve sözcükleri kaydederken uluslar arası fonetik alfabetini kullanarak, diğer okurların da bunları kolaylıkla anlamasını sağlayacaktır (Asgari Khangah, Aynı Kaynak: 39).

DİL VE KÜLTÜREL KİMLİK:

Dil bir toplumun kültürel kimliğini yeniden bulması için en önemli faktördür. Bu da dilin sınırsız yaratıcılık ve değişime açık olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun tarihi ve sosyal bütünlüğü etkisi altında olan, dilin yayılma özelliği sonucu, terimlerde çeşitlilik meydana gelmekte ve dil sosyal amaçlara ulaşmak için önemli bir araç olmaktadır. Örneğin, bir toplumun dil aracılığıyla kültürel kimliğini yeniden bulmasına değinmek mümkündür. Bu durumda, kültürler dil aracılığıyla birbirlerinden etkilenir ve kültürler arası etkileşim sonucu, değişim ve gelişimin için zemin hazırlanır. Her kültürde var olan yapısal ve terimsel bütünlük diğer kültürlerle etkileşim sonucu, değişip gelişir. Kısaca “ Kültürel etkileşim dil gelişiminin en temel ve en önemli yoludur. Ayrıca, toplumsal kurumlardaki değişim, kurumlar arası ilişkiler ve insanın doğayla ilişkisi de dil gelişiminin diğer nedenleridir. Örneğin, bilim ve teknolojinin gelişimiyle birlikte, birçok farklı kavram ve en önemlisi sosyal iş bölümü kavramı ortaya çıkmıştır. Bu konu son yıllarda daha belirgin bir şekilde görünmektedir. ... Eğer bir milletin dili değişirse, o dilin anlamsal sistemi de değişir. Daha önce de denildiği gibi, kavimler, milletler ve onların dilleri arasında çarpışma, karşılaşma ve etkileşim, tarih boyunca değişimin en temel nedenleri olmuştur” (Geranpaye, 1998: 114).

Etniklerin Dil ve Kültürel Kimliği

Etnik nasyonalizm açıdan, sözel dil ne pahasına olursa olsun korunması gereken, etnik kimliğin kutsal bölümlerinden biridir.

Ancak nasyonalizm düşüncesinin aksine, dil insanın çevresiyle ilişki kurması için bir araçtır. Bu kültürel araç, toplumdaki sosyal ve ekonomik

gelişimler doğrultusunda değişip gelişir. Yeni sözcükler ortaya çıkar, değişir veya ortadan kalkar. Öte yandan, etnik dilin dışında başka bir dil öğrenmek, insanların kültürel açıdan gelişmesine de yardımcı olmaktadır. Ancak etnik nasyonalizm yanlıları bu durumu kültürün bozulması olarak tanımlamaktalar. Bunun nedeni ise başka bir açıdan incelenmelidir (Yol, 1995: 68).

Kapitalizmin yayılması, yeni bilim ve teknoloji kullanımının gerekliliği, modern toplumu düzenlemek ve merkezi güçlerin kurulması sonucu, ülkedeki tüm bireylerin birbirleriyle ilişki sağlamalarına yardımcı olacak genel bir dilin seçilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle de dünya bir dilliliğe doğru yol almaya başlamıştır. 17. yüzyılda İngiltere halkının sadece %25'i günümüzde yaygın olan İngilizceyi konuşmaktaydı. İtalya'da ise bağımsızlık ilan edildiğinde sadece halkın %2,5'i bugünkü İtalyancayı konuşmaktaydı. Ancak, bilim ve teknoloji eğitimine gereksinim, siyasetçileri ülkede konuşulan (Ana kentsel bölgelerde en çok konuşulan dil) bir dili resmi dil olarak seçmeye zorladı.

Etnik nasyonalizm, kendi dilini övüp yücelterek diğer etniklerin dilini aşağılamakta ve bu vesileyle diğer toplumlara karşı kin ve nefret kampanyası başlatmaktadır.

Tüm bunlara dayanarak, etnik ve kültür kavramları birbiriyle örtüşmekte mi sorusu akıllara gelmektedir. Aslında, bir toplumun kültüründen bahsedildiğinde, etnik kavramda da var olan dil, mitoloji, inanç, din, kolektif hafıza, vatan, maddi miras, beceri, teknoloji vb. kavramlar akla gelmektedir. Bu durumda aralarında karmaşık ilişkiler bulunan, etnik kimlik, milli kimlik, sosyal kimlik vb. farklı kimlik katmanlarından bahsetmek mümkündür (Moderresi, 1989: 49).

Medernizmin en önemli özelliği, bir taraftan bu kimliklerin sayısını artırmak, öte yandan da bunları en aza indirmeye güçlü bir eğilim doğurmaktır. Öylesine ki etnik gerçek anlamını kaybedip yörecilik anlamına gelmektedir. Örneğin dilbilimsel anlamda bir dilin tamamen bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir (Nafisi, 1983: 87).

“Antropoloji ilk başlarda, batı kültüründen tamamen bağımsız, halk ve kavimlerin sözel gelenekleriyle ilgilenmekteydi. Etnolojinin amacı, bu insan topluluklarının sosyal ve özellikle de kültürel sistemlerini bakir ve değişime uğramamış haliyle incelemektir. Bu yaklaşım antropologların, etnik grupları temel ortak kültürel değerlere sahip topluluklar olarak görmelerine neden oldu. Başka bir deyişle etnik gruplar, antropologun incelemekte olduğu topluluğun içinde gördüğü ve üyeler arasında ortak olan dil, gelenek, görenek ve inanç gibi ortak kültürel ürünlerle tanımlanmaktaydı. Gerçi temel eğilim, dış dünyadan

tamamen kopuk ve izole bir şekilde yaşayan kavimleri incelemekten yanaydı, ancak, diğer kavimlerle ilişki içinde olan bazı etniklerde incelenmekteydi. Bu konudaki temel varsayım şöyledir: Etnik gruplar arasındaki kültürel farklılıklar birbirleriyle karşılaştığında, kimlik belirlenir. Bu kültürel farklılıklar olmadan, etnik kavramı ortaya çıkmaz. Etnik kavramı doğrudan, etnik bir grubun maddi kültürü, gelenek ve görenekler ve belirgin bir şekilde yaptığı eylemlerin toplamına denir (Nersisyan, 1998: 91).

Geleneksel antropoloji biliminde, etnik grupların kültürü, araştırmacı tarafından deşifre edilmesi gereken, doğal veridir. Ayrıca, eğer kültürel farklılıklar ortadan kalkarsa, etnik de ortadan kalkacaktır düşüncesi hâkimdi. Oysaki günümüzde kültürel hegemonya olgusunu görmekteyiz. Tüm kültürler bir şekilde başka bir kültürle etkileşim içinde olup değişip gelişmiştir. Baskın kültürler farklı yöntemlerle ve değişik biçimlerde, etniklerin dil ve kültürünü etkilemekte ve onlara aşağılık duygusu yaşatmaktadır.

Bu nedenle, dilin bir etniğin kültürel kimliği ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Her etnik belirli bir bölge, toprak, millet veya toplumda belirli bir kültürel kimliğe sahip olmak için, ortak insani unsurlara sahiptir. Bu ortak unsurlardan biri ve en önemlisi dildir. Bu unsur milli ve siyasi hareketlerde daha belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır.

20. Yüzyılda, dil bir etniğin ortak kültürel kimliğinin en temel değeri olmuştur. “kimliğini açık bir şekilde ortaya koymak isteyen her etnik, ilk önce kendi içinde dil birliğine gitmelidir” (Berton, 2001: 111).

Sosyoloji ve antropoloji açısından, Kültürel kimlik araştırmalarında, dil ve kimliğin katledilmesi gibi olumsuz olgular da dikkate alınmalıdır. Bu olgu I ve II Dünya savaşı sırasında, 19. ve 20. yüzyılda sömürge ülkeler tarafından yaygınlaştı ve bir etniğin kültürünü ortadan kaldırma ve başka bir kültürü onun yerine yerleştirme amacıyla yapılmaktadır. “Dilin katledilmesi aslında etniğin katledilmesidir. Çoğu zaman modern devletler, bir etniğin içinde baskıcı yöntemler uygulamak yerine, başka bir dilin (genellikle o devletin resmi dili) zorunlu eğitimini vermeye başlarlar. Böylece, insan haklarına aykırı davranış baskıcı görünmek yerine, bir çeşit kültürel gelişim politikası uyguluyor görünürler” (Berton, 2001: 119).

İran’da Dil ve Kültür Dil

İran’da dil ve onun ülkenin kültürel bütünlüğüne etkisi, yaklaşık bir asırdır farklı bakış açıları ve farklı yaklaşımlarla incelenmektedir:

Bir grup İran'ın dilini sadece Farsça olarak görmektedir. Bu grup ağırlıklı olarak Fars etniğinin yazarlar, şairler ve edebiyatçılarından oluşmaktadır ve maalesef yıllarca toplumun farklı kültürel ve yönetsel alanlarında etki ederek, bu mantıksız ve ilkesiz iddiayla İran'daki yaşamakta olan diğer köklü ve yaygın dilleri sübjektif bir yaklaşımla yapmış olduğu dil çalışmalarında bu coğrafyada var olan dilleri yok saymaktadır.

İkinci grup dili kimliğin önemli bir parçası olarak görmekte ve dilin tanımını daha geniş bir biçimde ele almaktadır. Bu grup genellikle Azerbaycanlı yazarlar ve düşünürlerden oluşmaktadır. Bu grup İran'ın resmi dilinin Farsça olduğunu kabul etmekle birlikte, yaklaşık İran halkının yarısının Türkçe konuştuğunu, ayrıca birkaç milyonun anadilinin Arapça olduğunu, öte yandan, birçok farklı şivenin bu topraklarda halen yaşamakta olduğunu savunmaktadır.

Üçüncü grup, dünya standartlarına uymak için İngilizceyi öğrenmek ve yaygınlaştırmaktan yanadır. Aslında şunu söylemek gerekmektedir ki İngilizce teknoloji ve bilimde, tıpta ve ekonomideki gelişmeler sayesinde, çok kolay bir şekilde gün geçtikçe daha yaygın bir hal almaktadır.

Ancak, bu makalede anlatılmak istenen konu dil ve kültürün etkileşimi ve İran dilini sadece Farsça olarak gören ve bu doğrultuda İran'daki diğer dilleri yabancı dil olarak algılayan düşüncenin incelenmesidir. Son yıllarda, bütünlük yanlısı bir etniğin hâkimiyeti sonucu, diğer diller ve kültürler bozulmaya çalışıldı ve bu nasyonalizm hareketi sayesinde, İran kültürünün değeri "tek bir etnik, bir dil ve bir kültür" olarak küçültüldü. Oysaki İranlı birey ve İran toplumunun değeri, o topraklarda doğan ve gelişen farklı dil, kültür ve gelenek örneklerinde yatmaktadır ki, bu ister Azerbaycan'da Türkçe ve Türk kültürü olsun, isterse de Kürdistan veya Huzistan'da diğer dil ve kültürler olsun. Başka bir deyişle, İran kültürünün değeri ve istikrarı, o topraklarda var olan kültürlerin değeri ve istikrarına bağlıdır. Aksi takdirde sonuç yenilgi ve çaresizlik olacaktır (Geranpaye, 1998: 87).

ETNİKLER VE KÜLTÜREL HEGEMONYA:

İran'da ulusal devlet oluştuğundan ve devletleşme süreci tamamlandıktan sonra, kültürel farklılıklar göz ardı edilip İran milleti tek bir olarak algılanma çabasına girildi. Bu nedenle, Türk, Türkmen, Kürt ve Beluç etnikleri arasında ister kültürel ister şiddet eğilimleri içeren direnişler başladı. Öte yandan, "kültür süreçlerinin küreselleşmesi ve kültürel malların kullanımı, alt kültürler ve etnik gruplara daha medeni bir şekilde farklı olduklarını göstermek ve hâkim kültürle aynı olmaktan kaçınmak için bir olanak sağlamaktadır" (Fekuhi, 2002: 98).

İran eski dönemlerden beri, farklı etniklerden oluşup vilayet idari biçimiyle yönetilmiştir. Bu nedenle, etnik kimlik ile yerel kimlik arasında bu ikisini karşı karşıya getirecek bir durum olmamıştır ve genel halk siyasal ve etnik kışkırtmalardan uzak birbirleriyle ilişki içinde olmuşlar (Alageband, 1996: 104).

İran'daki Türk halkı ise, bu süreç içinde (devrimden önce ve devrimden sonra) “kendinde” durumundan “kendi için” durumuna yön değiştirmiştir. Başka bir deyişle, yeni bir ulus inşa etme süreci karşısında durmuştur. Günümüzde, ulusal devlet tarafından onların sosyal kültürleri dikkate alınmamaktadır. Örneğin, Türk etniğinin kültürel dil özellikleri ülkenin resmi eğitiminde dikkate alınmamıştır. Kitle iletişim araçlarında onların kültürleri göz ardı edilmiştir. Bazı bölgelerde ulusal Televizyon veya radyo kanallarına ulaşmak mümkün değil. Tüm bunlar, milli kimlik sembollerini ve fiziki sınırları aşan küreselleşme ile birleştiğinde yerel kimlikler konusu daha da karmaşık bir hal almaktadır.

Türkçe ve Farsçanın Etkileşimi

Dilbilimcilere göre, Türkçe çok güçlü bir dildir. Man Muller ve Vanbery Herman Türkçeyi incelemiş ve onun güzelliği ve gücü karşısında hayrete düşmüştür. (Akpınar, 1993). Etimoloji bilimi sayesinde, farklı dillerin birbirlerine etkisini incelemek mümkündür. Üstün dil, güçlü olan ve diğer dilleri etkidi altına alan dildir. Genellikle coğrafi anlamda birbirleriyle komşu olan diller birbirlerinden etkilenmektedirler, Türkçe ve Farsçanın birbirinden etkilenmesi gibi. Bazen edebi anlamda komşu diller birbirlerinden etkilenirler, örneğin Farsça ve İngilizce her ikisi de Hint Avrupa dil grubunda yer almakta ve bu anlamda birbirinden etkilenmektedir. Bazen de bir dil zaman ve konum dinlemeden, farklı nedenler sonucu diğer dilleri etkisi altına almaya başlar; İngilizcenin diğer dilleri etkisi altına aldığı gibi.

Türkçenin de eski dillerden biri olarak, dünyanın batı ve doğusunda birçok konuşanı var. Bu, Türklerin bir zamanlar dünyaya hükmetmesi ve ayrıca bu dilin güçlülüğü ve yeterliliği sonucunda ortaya çıkmıştır. Amerikalı ve Avrupalı meşhur dilbilimcilerin yönettiği A.M.T. Kurumu 2002 yılında yayımladığı raporda, İngilizce sözcüklerin % 20'sinin, İtalyancanın %40'nun, Almancanın %17'sinin ve Fransızcanın da %10'nun Türkçeden alındığını yazmaktadır (Dünya Dilleri, Unesco araştırmaları, 1999: 66).

Ural – Altay dil grubundan olan ve Hint – Avrupa dillerini bu kadar etkisi altına alan bir dil, şüphesiz komşusu olan Farsçayı daha fazla etkisi altına almış olacaktır. Türkçe ve Farsça yüz yıllar boyu birlikte ve birbirlerinin yanında yaşamış ve karşılıklı etkileşim içinde olmuşlar. Dilin yanı sıra iki milletin, kültür, gelenek, görenek, terimler, deyimler, atasözleri, hikâyeler, masallar,

sözcükler ve hatta simaları bile birbirine benzemektedir. Ünlü tarihçi John Perry Türkçenin Farşçaya etkisi konusunda şöyle demektedir: “Arapça İslamiyet’in dili olduğu için Farşçayı etkilemiştir. Türkçe de, şiir dili olduğu için Farşçada derin etkiler bırakmıştır (Heyet, 1998: 98).

Mühendis Muhammed Sadık Naebi, Doktor Muhammedzadei Sedig’in danışmanlığında “Farşçada Türkçe Sözcükler” adlı eserinde, 1,5 yıl boyunca 27 doğrudan ve onlarca dolaylı kaynaklarda araştırma yaparak, Farşçada 1000’den fazla Türkçe kelimesine rastlamıştır. Aslında birleşik kelimeleri de bunlara eklersek, binlerce Türkçe sözcüğün Farşçada kullanıldığını göreceğiz (Nayebi, 2005: 54).

Naebi’ye göre, Türkçe sözcükleri, Türk padişahları ve Farşça konuşan Türkler aracılığıyla Farşçaya girmiştir. Partlar, Osmanlılar, Gazneliler, Harezşahlar, Selçuklular, İlhanlılar, Akkoyunlular, Karakoyunlular, safeviler ve Kaçarlar uzun yıllar İran’da hükümet edip dönemlerinde birçok Türkçe sözlüğünü Farşçada yaygın bir şekilde kullanmışlar. Aslında Hun, Bulgar ve Avar imparatorlukları sayesinde birçok Türkçe sözlük dünyada birçok dilde yaygınlaşmıştır. Farşça yazarlar arasında Mevlana başta olmak üzere, Hakani, Nizami, Saib Tebrizi, Fuzuli, Pervin İ’tisami ve Şehriyar gibi şairlerin Türk oldukları yönündeki görüşe rastlamak mümkündür. Farşça yazar bu Türkler, Farşçada mevcut dört şiir tarzından, Azerbaycani ve Hindi tarzları olmak üzere ikisinin kurucusular. Ayrıca bu şairler kendi ana dillerinde de tarz sahibiler. Bu da Mevlana ve Şehriyar’ın Türkçe şiirlerinde bariz bir şekilde görünmektedir (Nayebi, 2005: 56).

Öte yandan Türkçe yazılan tarih kitapları, ansiklopediler ve sözlükler incelendiğinde, birçok Farşça kelime karşımıza çıkmaktadır (Sami, 2010: 45). Bu da Farşçanın Türkleri, özellikle de Orta Asya Türklerini etkilediğinin göstergesidir. Bu özellik sayesinde Farşça yazar bilim adamları ve edebiyatçıların sayısı hızlı bir şekilde arttı ve kısa sürede Farşça, Arapçanın yanında tüm Müslüman âleminin kültür, bilim ve edebiyat dili haline geldi.

Aslında Farşçanın Türkçeyi etkileme tarihi Osmanlı döneminden başlamaktadır. Bu dönemde, Osmanlı hükümdarlarının yanı sıra genel halk arasında ve özellikle de tasavvuf ve Mevlevi kişiler arasında Farşça yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı.

Osmanlı Padişahları ve Farşça

Tarihçiler Sultan Mehmet Çelebi dönemini, Farşçanın Osmanlı Türkleri arasında başlama tarihi olarak kabul etmekte ve Sultan Mehmet Çelebi’nin Farşçayı öğrendiği ve yaymaya başladığını yazmaktalar. Ayrıca Fatih Sultan

Mehmet'in (1481 – 1421) de anadilinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Yunancanın öğrenilmesi ve yayılmasına önem verdiği söylenmektedir (Ivanov, 1988: 230).

Sultan Birinci Selim (1512 – 1520) yılları arası hükümet etmiştir ve Farsçanın yayılmasında çok etkili olmuştur. Edebiyat tarihçilerine göre "Selimi" mahlasını kullanan bu padişah Farsçanın önemli şairlerindedir (Ivanov, 1988: 265).

Aşk yolunda benim iki gözüm ağlayınca, iyiler utanıp hepsi kan ağladılar
Gam içinde yandılar benim halimi görünce, onlar ki Mecnun'un
kınanmasına ağladılar
Gülerek okudular senemler mektubumu, ancak anlayınca gizlice ağladılar
Taş yürekli (zalim) rakiplerin yarasından, dostlardan ziyade düşmanlar
ağladılar
Düşünüyorum ki ey Selimi ahvalin değişince, şaraba benzer dudaktan uzak
düşenler ağladılar

Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman (1530 – 1566) da hem Türkçe ve hem Farsça şiirler yazıp "Muhibbi" mahlasını kullanırdı.

O bin nazıyla benim içimde cilve yaparken
Ben deli divane her taraftan baka kalıyorum
Halk sorar Muhibbi'nin canını kalbini kim çaldı
Gerçeği söylüyorum, bir dilrubanın dudağından dökülen sihirler derken
(Herb, 1989: 247).

Tarihçilere göre, Farsçaya değer veren Osmanlı sultanlarının arasında, Sultan Üçüncü Murat (1574 – 1595), daha çok bilim ve edebiyatla ilgilenmiş, ayrıca Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç farklı dilde şiirler söylemiştir (Herb, 1989: 247).

16. yüzyılda başlayan geniş kapsamlı tercüme sayesinde, Farsça şiirler de fazlasıyla Türkçeyi etkilemeye başladı ve Osmanlı şairleri Farsça şiirlerden esinlenip mahlaslarında onların unvanlarını kullanmaya başladılar (Moctebai, 5. Cilt: 134).

16. Yüzyılda yaşayan Türkçenin büyük şairi Fuzuli, Türkçe, Farsça ve Arapçanın birbirlerinden nasıl etkilendiğini çok iyi bir biçimde şiirlerinde göstermektedir. Fuzuli ilk başlarda Şah İsmail Safavi'ye yakınlık duymaktaydı, ancak 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman Bağdat hükümdarı olduktan sonra, ona yaklaşmaya başladı. Fuzuli ilk başlarda Azerbaycan Türkçesinde, daha sonraları da Osmanlı Türkçesinde şiirler söyledi. Kısa sürede de Osmanlı İmparatorunun en önemli şairlerinden biri oldu ve en güzel şiirlerini bu dönemde söyledi.

Fuzuli, Farsça örneği de bulunan “Leyli ve Mecnun” eserini başarılı bir şekilde Türk Dili’nde yazmıştır. O dili en güzel biçimde kullanan, en nazik ve ince benzetmeleri ve birleşimleri seçen Osmanlı şairidir (Heyet, 1998: 122).

16.Yüzyılda Osmanlı döneminde en önemli şairlerden biri “Baki” mahlasını kullanan şairdir. “Baki” en çok Emir Ali Şîr-i Nevayî’den etkilenmiştir. Baki Farsça, Arapça ve Türkçede şiir söylemiştir. Ondan geriye kalan en güzel ve en değerli şiirler Farsçadan etkilenecek söylenen Türkçe şiirleridir.

Bu dönemde ortaya çıkan ve bu yöntemle şiir söylemeye başlayan bir diğer şair de Lâmiî’dir. Lâmiî “Câmî-yi Rûm” diye ünlendi (Hammer-Purgstall, 1988: 1327).

Osmanlı şiiri 17. Yüzyılda, 16. yüzyıldan çok farklı değildir. Bu dönemde Mulhemî diye bir şair Firdevsî’nin Şehname’sinden taklit ederek “Şehensahname” adında bir eser yazdı ve onu Sultan Dördüncü Murat’a (1923 – 1640) sundu. Molhemi bu eseri Osmanlı Türkçesi olarak başladı ve Farsça olarak bitirdi. Kısaca Atayî’nin de dediği gibi, bu dönemde Osmanlı şairleri Farsça kalıpların esiri olmuşlardı (Manteran –Akhrun, 1992: 446).

Öte yandan Osmanlı ve Safavi devletlerinin karşı karşıya gelmesi sonucu, haciv diye adlanan özel bir edebi tarz ortaya çıktı. Bu tarzı kullanan şairlerin başında “Bağdatlı Ruhi”, “Veysi” ve “Naimi” bulunmaktadır.

Bu dönemde Farsçadan Türkçeye birçok çeviri de yapıldı. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

– Safiyüddin Mustafa Rumi: Farsçadaki belirgin destanlardan bir kaçını Türkçeye tercüme etti. Ayrıca bu destanları Farsça ve Türkçe olarak iki şekilde şiire çevirdi (Nefisi, 2001: 392).

– Hüseyin b. Hasan b. Ömer Halebî: Farsça ve Türkçeyi yaygınlaştırdı ve Feridüddin Attâr Nîşâbüri’nin “Mantıku’ta-tayr” eserini Türkçeye tercüme etti (Nasiri Tahiri, 1998: 137).

– Muslihiddin Mustafa Sururi: Mevlana’nın “Mesnevi Manevi” kitabını Türkçeye tercüme etti (Nefisi, 2001: 492).

– Hüseyin İbni Benli Ahi: Bursa Medresesi’nde öğretmendi ve “Husrev ve Şirin” eserini taklit ederek, “Şirin ve Perviz” hikâyesini şiire çevirdi (Moctebayi, 1996: 716).

– Azer Çelebi: Nizami’nin “Mahzenu’l-esrar” eserini taklit ederek “Nakş-i hiyal” eserini şiire çevirdi (Moctebayi, 1996: 178).

Kısaca Fars edebiyatının Türkçeye etkisi, kalıptan anlam ve içeriğe geçmekte ve Osmanlı edebiyatı bu şekilde Fars edebiyatına teslim olmaktadır. Öte yandan “Mesnevî-yi Manevi”, “Mantıku’ta-tayr” vb. eserlerin tercümesine

baktığımızda, türküler başta olmak üzere Osmanlı toplumuna has özelliklerle süslendiği dikkat çekmektedir (Moderresi, 1989: 51).

FARŞADAKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER:

Türk dil, kültür ve düşünce tarzının etkilerini farklı nitelik ve nicelikte, Kore, Çin, Hindistan, İran, Araplar, Rusya, Yunanistan, İslav, Almanya vb. Asya ve Avrupa milletlerinde görmek mümkündür. Bu da bu dil, düşünce, kültür ve medeniyetin asalet ve eskililere dayandığının göstergesidir. Diğer dillerde kullanılan ve Türkçeye ait olan sözcükler ve ekleri tanımak çok kolaydır, çünkü Türkçenin kuralları formole edilmiş, sistematik ve özeldir. Türkçenin Tacikçeye veya Farsçaya etkisi çok belirgin ve ilginçtir. Birincisi Farsçayı Hint – Avrupa sisteminden çıkarıp fiili cümlenin sonuna götürüp nesne, mekân ve zaman zarfı ve tamlayıcı sırasını bozmuştur. İkincisi bu dile birçok sözcük vermiş ve üçüncüsü ise, en, san, sa, k, g, ş, man, men, mend, tek, ane, lo, çi, me, çe, r, lak, lag, lax, daş, gi, ng, ç, ğ gibi birçok eki Farsça veya Tacikçenin morfolojisine dâhil etmiştir (Dünya Dilleri Araştırmaları Unesco, 1999: 21).

Ayrıca Türkçenin Farsçaya anlam olarak değil de kelime kelime tercümesi sonucu, birçok sözcük, deyim, istiare ve mecaz bu dilden Farsçaya dâhil olmuştur. *Dehhoda Sözlüğü* bunun en bariz örneğidir ve burada var olan tercümelemler birebir Türkçeden alınmıştır. Örneğin “kara deniz” ve “Göy Meçit” kelimeleri birebir Farsçaya çevrilmiştir. Oysaki Türkçede “kara” ve “göy” sadece bir renk ifadesi değil, ayrıca yön ve inançsal açıdan da anlam taşımaktalar. “Devekuşu”, “demiryolu”, “yerelması” ve “sığırdili” de birebir Farsçaya tercüme edilen sözcüklerdir.

Ayrıca birçok kelime Türkçede olduğu gibi aynen Farsçada kullanılmaktadır. Ancak Farsçada bazı harflerin olmaması veya ses kuralı sonucu, bu dilde telaffuzları biraz değişime uğramıştır. Örneğin, Yorga = yurğе, Gatır (Katır) = Gater, Çalış = Çaleş, Gonca = Gonçe, Gulu = Goli, Yarak = Yerak, Yağma = Yeğma, Gırmızı = Gırmız, Garaman (Karaman) = Gehreman, Gülle = Gulule, Tüfeng = Tofeng, Bey = Beyg, Sandığ = Sendug, Govurma (Kavurma) = Gorme, Tabaga (Tabaka) = Tebege, Bayla = Piyale.

Türk kültür ve medeniyetinin bazı parçaları isimleriyle birlikte İran ve hatta Hindistan ve Çine kadar gitmiştir. Burada ilk önce, dünyanın birçok diline özellikle de Farsçaya transfer edilen, Türklerin kullandığı giysiler ve onlarla ilgili kavramlara yer verilmiştir: Kot, Şalvar, Şal, Arxalığ, Geba, Çadır, Tuman, Sarık, Patlar, Palto, Çekme, Kebçe, Çagçur, Tor, Torba, Corab, Leçek, Çoga,

Cuxe, Çetir, Astar, Astin, Çak, Çin, Yaka, Düğme, Sancag, Mıncıg, Kayçı ve Utu (Ütmek fiilinden) bunlardan bazılarıdır.

19. Yüzyılda yapılan kazı çalışmaları sonucu, Uygur Türklerinin İnsanlık âlemine birçok hizmet ettiği ortaya çıkmıştır. Bu kazılarda bulunan malzemeler, Uygur Türklerinin, ev inşaatında farklı yöntemler kullandığını, çok çeşitli heykeller ve giysiler tasarladıklarını, gelişmiş ev aletlerine sahip olduklarını, sanatsal açıdan çok değerli resimler yaptıklarını ve abaküsü icadı ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu kazılardan bulunan ve Paris, Berlin Ve Leningrad'da müzelerde saklanan, sulu boya resimlerde, 20. Yüzyılda kullanılan giysiler göze çarpmaktadır.

Alman doğubilimci Fon Lokok'a göre, ortaçağda ve daha sonraki yıllarda, Türkistan'dan Avrupa giysiler gitmekteydi. Paris Üniversitesi Etnoloji bölüm başkanı Profesör Montandon ise, Atilla'nın saldırısıyla birlikte, kot ve şalvar Türkistan'dan Çin'e oradan da Avrupa'ya gitmiştir yazmaktadır. Ayrıca kalpak (bir çeşit şapka) veya Börk Türkler aracılığıyla İran coğrafyasının tamamında yaygınlaşmıştır (Doriyete,2003:104).

Ayrıca yemek ve mutfak kültürüyle ilgili de birçok kelime Türkçeden Farsçaya girmiştir ve günümüzde Farsçada yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Polo (Pilav), Çelo, Gime (Kıyma), Gorme (Kavurma), Kebab, Şişlik, Dolme (Dolma), Aş, Kumac (Bir çeşit Ekmek), Gurut (Kurut), Ağuz (kolostrum sütü), xame (Krema), Çaxır (Çakır), Gımız (Kıymıs), Ocag (Ocak), Gazan, Gablama, Guri (Çaydanlık), Guti (Kutu), Sağır (Kadeh), Piyale, Geme (Hançer), Çagu (Çakı, Bıçak), Çengal (Çatal), Gaşog (Kaşık), Boşgab (Tabak), Tabe (Tava) vb. Aslında Türk mutfağının, Çin ve Fransa mutfağı ile birlikte, çeşitlilik açısından dünyada özel bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Türkçeden Farsçaya giren ve günümüzde Farsçada yaygın bir şekilde kullanılan diğer sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür: Gali (Halı), Gilim (Kilim), Cacim (Cecim), Çuval, Çente (Çanta), Bogçe (Bohça), Palas, Toşek (Döşek), Hole (Havlu), Ferçe (Fırça), Ayne (Ayna), Talar, Dalan, Xane (Hane), Xan (Han), Sekku (Sekkü), Otağ, Dam, Tebege (Tabaka), Tag, Tagçe (Takça), Miz (Masa), Çadır, Çığ, Ağıl, Çırağ, Saruc, Blok, Kuy (Köy), Kuçe (Küçe, Sokak) Vb. (25.09.2010 tarihinde www.evsiz.blogspot.com web Sitesi'nden alındı, 2010).

Milattan önce 4. yüzyıla ait Bazrik Halısı, dünyanın en eski düğümlü halısıdır ve Altay Türkistan bölgesinden Sakalara ait mezarlardan bulunmuştur. Ancak şunu söylemek gerekmektedir ki İran iç bölgesinde Kaşkay Türklerine ait halı, hem düğümlenme tarzı ve hem desenleriyle tam olarak Bazrik halısına benzemektedir. Böylece halı sanatının dünyada ve İran'da Türklerin tekelinde

olduğunu ve Türklerin bu konuda daha usta olduklarının nedenlerini de anlamak çok zor değil. Kaşkay Türklerinin halısı dünyada güzellik, desen ve dayanıklılığıyla çok önlüdür.

Günümüzde Farsçada yaygın bir şekilde kullanılan Top, Tüfeng (Tüfek), Gundag (Kundak), Çexmag (Çakmak), Maşe (Maşa), Lul, Mil, Gelengeden, Barut, Feşeng (Gülle), Saçme (Saçma), Golule(Gülle), Puke (mermi kovanı), Katar (Tren), Çerik (komando), Daruğe (Daruğa, Askeri vali), Geravol (karavul), Gezme (Devriye), Bekçi, Gabuçi (Karıçı), Çavuş, Saxlu (Bekçi), San, Gorog (Koruk), Keşik, Yeğma (Yağma), Yaği (Yağı), Beyreg (Bayrak), Perçem vb. Türkçedir.

Ayrıca Türkçe olan ve eskiden Farsçada yaygın bir şekilde kullanılan bazı sözcükler de Pehlevi hükümeti döneminde birebir Farsçaya tercüme edilmiştir. Gezme, Onbaşı, Başçavuş, Yüzbaşı ve Binbaşı bu sözcüklerden bir kaçıdır.

Ayrıca günümüzde Farsçada yaygın bir şekilde kullanılan, Xagan (Hakan), Gaan (Kağan), Han, Şah, Beyg (Bey), Kelanter, Salar, Gulam (Kulam), Nöker (Hizmetçi), Çakır, Çoban, Baba, Nene (Nine), Ağa, Xanım (Hanım), Xatun (Hatın), Dayı, Bibi, Dadaş, Abci (bacı), vb. ayrıca Pul (Para) ve para birimleri gibi Tümen, Guruş (Kuruş), Gıran (Kıran), Şahi vb. kelimeler Türkçeden Farsçaya geçmiştir.

Teknik ve makine alanında kullanılan Tayer (Tekerlek), Teker, Temse, Açar, Yerag, Yedek, Kayık, Surtme (Kızak), Kapot, Çap (Baskı), Çekkoş (Çekiç), yatağan vb.; müzik alanında kullanılan, Kök, saz, Kurna, Surna, bağlama, tar, sitar (Türkçede ateş, ışık ve ruh anlamına gelen Sit ve tar sözlüğünün birleşiminden oluşmuştur. Sanıldığı gibi Türkçede 3 anlamına gelen Se ve tar sözcüklerinin birleşimi değil. Çünkü sitarda 3 değil, 4 tel bulunmaktadır), Çogur, Gopuz (Kopuz) vb. sözcükler aslında Türkçedir.

Ayrıca, Göçmek, Kapmak, Çapmak, Çavmak, Sürmek, Dökmek, Tepmek, Toplamak, Çalışmak vb. filimsiler Farsçada mastar olarak kullanılırlar.

İran ve Asya'da birçok dağ, ırmak, göl, deniz ve başka coğrafi bölgenin ismi Türkçedir ve günümüzde bile orijinal bir şekilde ve değiştirilmeden kullanılmakta. Ayrıca Farsçada kullanılan birçok hayvan ve bitkinin de ismi Türkçedir. Maral, Ceyran (Ceylan), Gol (Gül), Lök (yedi yaşından büyük erkek boz deve), Goç (Koç), Deylag (Daylak, Dişi Deve), Gatır (Katır), Sona, Dorna (Turna), Guç (Kuş), Garaguş (Karakuş), Gergi (Kırgı, Şahin), Gu (Kuğ), Gaz (kaz), Dal, Ördek, Kerkes (Akbaba), Belderçin (Bildircin), Leklek (Leylek), Gurbaüe (Kurbağa), Gezelala (alabalık), Uzunburun (Bir balık türü), Şoğal (Çakal), Laçin, Geregaz (Karakaz) vb. bunlardan bazılarıdır (25.09.2010 tarihinde www.evsiz.blogspot.com web Sitesi'nden alındı, 2010).

SONUÇ:

Dil kültürel kimliğin bir parçası olarak, bir millet veya toplum üyeleri arasında birlik ve bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olur. Bu birlik unsuru 19. ve 20. yüzyılda bir dil ve etniğin katledilmesi ve başka bir dilin onlun yerine yerleştirilmesi olarak kullanılmaya başlanmıştı.

Geçtiğimiz son 100 yılda Azerbaycan Türkçesinin başına gelenler bunun en iyi örneğidir. Genel anlamda kültürel hegemonyaya ulaşmak ve Farsçayı yaygınlaştırarak amacıyla, artık İran coğrafyasında doğan tüm bebeklerin anadili Farsça olmalıdır politikasını uygulanmaktadır. Çünkü dil birliği, milli birliğe ulaşmada en önemli adım olarak algılanmaktadır. Ancak, Türkçenin çok farklı, bağımsız ve çok köklü bir dil olduğu göz ardı edilmektedir. Ayrıca dünya üzerinde çok geniş bir coğrafya ve milyonlarca kişi tarafından konuşulan bir dil unutulmaz, unutturulamaz ve başka bir dilde eriyemez.

Kısaca, bu yazıda dil ve kültür kavramları ve bunların birbirine etkisi incelendi. Araştırmalara göre dil aslında bir toplumun kültürünü de yansıtmaktadır. Çünkü insanlar sadece onlar için önemli olan uyarıcılar veya bireyler karşısında tepki verirler. Bazı dilbilimcilere göre dil kültürü kalıplaştırır.

Ancak bir etnik grubun dil ve kültürünün başka bir etnik gruptan etkilenmesi konusu da çok önemlidir. Bu yazıda da değindiğimiz gibi, Türkçe farklı nitelik ve niceliklerde, Asya ve Avrupa milletlerinin diline etki etmiştir. Ayrıca Türkçe ve Farsça da iki komşu dil olarak birbirlerinden çok etkilenmişler. Aslında yüzyıllar boyunca birlikte ve iç içe yaşayan bu iki millet için etkileşimde bulunmak ve birbirlerini etkilemek kaçınılmazdı. Türkçe tarihi kitaplar, ansiklopediler ve sözlükler incelendiğinde birçok Farsça sözlük dikkat çekmektedir. Bunun da nedeni Farsçanın Türkçeyi, özellikle de Orta Asya Türklerini fazlasıyla etkilemesidir. Bu konunun tersi de doğrudur. Birçok Türkçe sözcük, atasözü, deyim, mecaz, istiare vb. aynen olduğu gibi Farsçada kullanılmakta veya Farsçada bulunan birçok kelime Türkçeden bu dile geçmiş ve birebir uyarlanmıştır.

KAYNAKÇA:

- AKPINAR, T .(1993) *Türk Tarihinde İslamiyet*, İstanbul
ALAGEBEND, A. (1996) *Milli Eğitim Bakanlığı Sosyoloji Ders Kitabı*, Birinci Baskı, Revan Yayınevi:Tahran
ASGARİ KHANGAH, A. (1995) *Reveş-i Bineş-i Tecrübe*, Birinci Baskı,Şeb Tab Yayınevi:Tahran

- ASGARİ KHANGAH, A. (1999) *Zeban Der Maber -i Zeban Şinasi ve Merdom Şinasi*, Etnoloji ve Dilbilimi Ders Notları, Etnoloji Yüksek Lisans Tezi, Tahran Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü
- ASGARİ KHANGAH, A. ŞERİF KEMALİ, M. (2001) *İnsan Şinasi-yi Umumi*, Birinci Baskı, Semt Yayınevi:Tahran
- BAGERİ, M. (1998) *Mogeddmati Zeban Şinasi*. Peyam-i Nur Üniversitesi, İkinci Baskı,Peyami nur Yayınevi: Tahran
- BATENİ, M.R. (2000) *Zeban Ve Tefekkür (Mecmua Makalate Zeban Şinasi)*, Birinci Baskı, Agah Yayınevi: Tahran
- BERTON, R. (2000) *Gavim Şinasi Siyasi Şinasi*. Çev: (Naser Fukuhi), Birinci Baskı, Ney Yayınevi: Tahran
- COEN, B. (2002) *Deramedi ber Camiaşinasi*, Çev: (Mohsen Selasi), Onüçüncü Baskı ,Muasir Yayınevi:Tahran
- COEN, B. (2003) *Deramedi ber Camiaşinasi*, Çev: (Ğolam Ebbas Tavassoli-Rıza Fazıl), Birinci Baskı ,Semt Yayınevi:Tahran
- DORİYETE, J. F. (2003) *Ulum-e Eslami-ye Gostere Şinaht*, Çev: (Morteza Ketbi- Jeleddin-E Refi Fer- Naser Fukohi), Birinci Baskı, Ney Yayınevi: Tahran
- DÜNYA DİLLERİ, UNESCO ARAŞTIRMALARI (1999) - *Omide Zencan Haftalık Dergisi*, Çerşembe İlkbahar 286.Ncı Sayı
- EVSİZ.blogspot.com
- FUKUHİ, N. (2002) *Tarih-i Endişeha Ve Nezeriyat-i İnsanşinasi*, Birinci Baskı, Ney Yayınevi:Tahran.
- GANNADAN VE DİĞ. (1996) *Mefahim-i Kilidi-i Camiaşinasi*, Birinci Baskı, Ava-i Nur Yayınevi: Tahran
- GAY, R. (1991) *Koneş-i İctimai*, Çev: (Homa Zencanizade), İkinci Baskı, Firdevsi Üniversitesi Yayını: Meşhed
- GERANPAYE, B. (1998) *Ferheng ve Camia*, Birinci Baskı, Şerif Yayınevi:Tahran
- GİDDENS, A. (1994) *Sosyoloji*, Trc: (Menuçehr Saburi), Birinci Baskı, Ney Yayınevi: Tahran
- HAMER, F.B. (1989) *Tarih-i İmparatoriy-i Osmanî*, Çev: (Mirza Zeki Ali Mazenderani Cemşid Kiyanifar'in destekleriyle), 2. Clt.:Tahran
- HERB, M. (1989) *el-Osmaniyyun fi't-tarixü'l- hezare*, Darulgelem Yayınevi: Dımaşk
- HEYET, J. (1998), *Seyrî Der Tarih-i Zeban Ve Lahcehaye Türki*, Negah Yayınevi: Tahran
- İVANOV, N. (1988) *el-Feth'ul-Osmani el-aktar'ul-Arabiyye*, Çev: (Yusef Etaollah). Beyrut
- KUBİRLİ, Made Türk, *Dayiretu'l-Ma'arif-i İslamiyye*, 5. Cilt.

- MANTERAN - AKHRUN, R. (1992) *Tarih-i Düvel-i Osmaniye*, Çev: (Beşirelsebai), 2. Cilt.: Elgahere
- MOCTEBAİ, F., BNE BNELİELAHİ, H. (2005) *Dayiretu'l-Ma'arif-i İslami*, 5.Cilt.
- MODERRESİ, Y. (1989) *Deramedi Ber Camiaşinasi-Ye Zeban*, Birinci Baskı, Pejuheşgah-i Ulum-i İnsani Yayınevi:Tahran
- NAEBİ, M.S. (2005) *Vajigan-i Zeban-i Türkî der Parsi*, Tahran
- NASERİ TAHERİ, E. (1998) *Balbek Şehr-i Aftab Ve Heleb Şehr-i Setaregan*, 137.Sayı :Tahran
- NEFİSİ, S. (1983) *Tarihe Nazim Ve Nesir Dar İran ve Dar Zebani Farsi Ta Payan-i Garni 10 Hicri*, Birinci Baskı: Tahran
- NERSİSYAN, E. (1996) *Berresi-i Çand Zebangunegi Dar Şehri Tahran* , Tahran Sosyal Bilimler Üniversitesi, Name-i Ulumi İctima-i Dergisi: Tahran
- NERSİSYAN, E. (1998) *Zeban ve İctimai Şodan, Karbordi İnsan Şinasi-i Zeban*, Tahran Sosyal Bilimler Üniversitesi, Name-i Ulumi İctima-i Dergisi: Tahran
- NİK GOHER, E. (1994) *Mebani-i Camiaşinasi*, Birinci Baskı, Foruzan Yayınevi: Maşhed
- RENCBER- SUTUDE, M. H. (2001) *Merdom Şinasi Ba Tekye Ber Ferhenge Merdom-E İran*, Birinci Baskı, Daneş Aferin Yayınevi:Tahran
- REWIRE, C. (2000) *Deramedi ber İnsan-şinasi*, Çev: (Naser Fekuhi), Birinci Baskı, Ney Yayınevi: Tahran
- RUHOLEMİNİ, M. (1995) *Mebani-yi İnsan-şinasi*, Birinci Baskı ,Ettar Yayınevi:Tahran
- RUHOLEMİNİ, M. (1996) *Zamineye Farhang Şinasi*, Üçüncü Baskı. Ettar Yayınevi:Tahran
- SAMİ, Ş. (1989) *Elmoejem Elturki Eltrasi*. Lahur Yayınevi: Lübnan
- TRADYGL, P. (2001) *Zeban Şinasi-yi Ectemayi Deramedi Ber Zeban Ve Camee*, Çev: (Muhammad Tabatabai), Agah Yayınevi:Tahran
- YOL, J. (1995) *Berresi-yi Sah-ti Yek Zeban*, Çev: (Nesrin Haydari), Birinci Baskı, Semt Yayınevi: Tahran.

